შალვა ამირანაშვილი
[illegible]

ვარძიის მთავარი ტაძრის კედლის-მხატვრობა

თამარ მეფის ეპოქის მხატვრობათა შორის ჯეროვანი ადგილი და ამავე დროს მხატვრული ღირსებებით უმნიშვნელოვანესია ვარძიის კლდეში გამოკვეთილი მთავარი ტაძრის ფრესკული მოხატულობა.

საკურთხევლის კონქში ტრადიციის მიხედვით გამოსახულია ღვთისმშობელი ტახტზე, მთავარანგელოზთა შორის, [illegible] ლურჯ ფონზე. მხატვრობის ქვემო რიგში მოთავსებულია [illegible] ტახტი, გაშლილი გრაგნილებით ხელში მღვდელმთავრები ტრადიციულ სამოსლებში: ჩრდილოეთ კედელზე გამოსახულნი: იოანე ოქროპირი, ნიკოლოზი, იოანე მოწყალე, ელევთერი, ათანასე და კირილე (ალექსანდრიელი); სამხრეთისაზე კი: ბასილ დიდი, გრიგოლ ღვთისმეტყველი, პეტრე ალექსანდრიელი, [illegible], მიტროფანე, სილიბისტრო, [illegible] და [illegible]. სარკმლებში გამოსახულია წმ. [illegible]: [illegible], [illegible], [illegible] და [illegible].

ახალი აღთქმის ციკლს უკავია ტაძრის თაღები, დასავლეთის კედელი მთლიანად და სამხრეთის კედლის ნაწილი; სულ თოთხმეტი კომპოზიციაა მოცემული: ხარება, ქრისტეს შობა, მირქმა, ნათლისღება, ფერისცვალება, ლაზარეს აღდგინება, იერუსალიმში შესვლა (ბზობა), საიდუმლო სერობა, ფეხთბანა, ჯვარცმა, ჯოჯოხეთის წარტყვევნა, ამაღლება, სული წმინდის მოფენა და ღვთისმშობლის მიძინება.

ცალკე დამახასიათებელი დეტალით [illegible] კარიბჭის კედელზე მოთავსებული დღე განკითხვის (მეორედ მოსვლის) კომპოზიცია.

ისე, როგორც ატენის ტაძრის მხატვრობაში, დიდი ადგილი უჭირავს „მართალთა" სამოთხეს [illegible], სადაც ცალკე ჯგუფებად გამოსახულნი არიან: წმ. დედანი, [illegible], [illegible], წინასწარმეტყველნი, მოციქულნი, მღვდელმთავრები და სხვ. დასავლეთ კედელზე გამოსახულია „წიაღი აბრაამისა". ცალკე გამოყოფილია ჯოჯოხეთური წამებანი. კარიბჭის თაღში გამოსახულია ანგელოზი გაშლილი გრაგნილით, ხოლო კონქში — ვედრება. კარიბჭის დასავლეთ კედელზე გამოსახულია სტეფანე პირველმოწამის [illegible] და გოლგოთის ჯვრის „პოვნა".

ტაძრის კამარებზე, პილასტრებსა და ნაწილობრივ ჩრდილოეთ კედელზე გამოსახულია წმინდანები. [illegible] კარის სამხრეთის პილასტრზე გამოსახულია წმ. [illegible].

ტრადიციული სიუჟეტების გადმოცემაში [illegible] მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ქტიტორულ კედლის-მხატვრობაში. XII ს. მეორე ნახევარში სავსებით ჩამოყალიბდა ახალი მიმართულება, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

მხატვრული მიმართულებაში ცხოველხატულ ნაკადი შეიტანა ტრადიციული თემების იკონოგრაფიაში. წარმოუდგენელ შთაბეჭდილებას ახდენს მოციქულთა სახეებზე აღბეჭდილი მწუხარება „მიძინების" კომპოზიციაში. რა დიდი და მძიმე გლოვაა. ორიოდე ადამიანური განცდაა აღბეჭდილი მოციქულთა სახეებზე ღვთისმშობლის მიძინების კომპოზიციაში. სადაც მხატვარს მოციქულთა ზოგი-კიერე დასი ინტიმური განწყობილ ჯგუფებად გაუნაწილებია. ღვთისმშობლის ფიგურაზე მოსაზღვრე სახის მწვადი ნაკვეთები, თვალები, რომელნიც სავსენი დამწუხრებელი არ არის. წინდახედულად იცის, რომ მის სიკვდილს სიცოცხლე უკვე შეცვლის. მაყურებელზე წარმოუდგენელ შთაბეჭდილებას ახდენს. ჯვარცმა გამოირჩევა ჰუმანისტური დრამატიზმით. ქრისტე გაკრული ჯვარზე უკვე მკვდარია, თავი უმწეოდ დახრილი აქვს. ტანი სიმძიმის გამო მოხრილია და მკლავებზე ჩამოწოლილი. ჯვრის ზემოთ მგლოვიარე ანგელოზებია. ღვთისმშობელი არ ეკვრება თავის ძე—მაცხოვარს... იგი გარიდებს ტრაგედიას მწუხარებას, დასტირის შვილს. იგი მგლოვიარე დედაა. ქართულ ხელოვნებაში პირველად შეიცვალა ჯვარცმის რელიგიურ-დოგმატური გაგება. იგი გამოხატავს ადამიანის განუსაზღვრელ მწუხარებას. რელიგიური ხელოვნების ტრადიციული იკონოგრაფია შეიცვალა ადამიანის განცდის თემა ძლიერი ნაკადით შეიჭრა სახვით ხელოვნებაში

ყინწვისის მხატვრობის ჯვარცმის კომპოზიციაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს არქიტექტურულს და მთების პეიზაჟს, რომელსაც პირობითი ხასიათი აქვს. მათი საშუალებით კომპოზიცია კოლორიტის სილამაზე და მოცულობით შთაბეჭდილებას ახდენს მნახველზე. მოულოდნელად იცისა, რომ ზედმეტად უხვია და იმდენი კომპოზიციაში გამოყენებულია სწორი და შებრუნებული კომპოზიცია და მოდულობის საშუალება წარმოდგენა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველი მხატვრის მიერ მთები უფრო რეალისტურად არის გადმოცემული, ვიდრე ბიზანტიისა და სხვა რეგიონ ხელოვნებაში. მთების ფორმა და ფერადოვნება, კლდეებსა და ნაპრალებში ხეების განლაგება ყინწვისის მხატვრობაში იმაზე მეტყველებს, რომ ქართველი მხატვარი აკვირდებოდა სინამდვილეს და ცდილობდა გადმოეცა იგი რამდენადაც კი შესაძლებელი იყო. განვითარებული რელიგიური ხელოვნების ტრადიციულ ფარგლებში.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ წმ. სტეფანეს სუდარის (ნაწილების) გადმოსვენების კომპოზიციაში მხატვარმა ტრადიციული აქცენტის ნაცვლად ქართული ეროვნული დასაბამი. ამით მან დაარღვია დაკანონებული იკონოგრაფიული ტრადიცია და ახალი შტრიხი შეიტანა.

ყინწვისის მოხატულობა თავისი ესთეტიკით მხატვრული კულტურის მაღალ საფეხურზე დგას. მას ახასიათებს პროფესიული ხასიათის მიღწევა, რომელმაც გაამდიდრა ქართული კედლის მხატვრობის შინაარსი, ახალი ცხოველხატული ნაკადი შეიტანა ქართული მხატვრული კულტურის ისტორიაში.

ყინწვისის მოხატულობაში თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს ისტორიულ პირთა გამოსახულებებს. ჩრდილოეთის კედლის აღმოსავლეთ განაპირაზე მოთავსებულია გიორგი მესამისა და თამარ მეფის პორტრეტული გამოსახულებანი. ორივე მეფე წარმოდგენილია „ყინწვისის ღვთისმშობლის" წინაშე. რომელსაც „წიაღში" ყრმა ჰყავს. კომპოზიციას აგვირგვინებს მფრინავი ანგელოზი, რომელსაც ხელში სამეფო გვირგვინი უჭირავს. თამარ მეფეს, თავზე მოქცეული წერია, აქვეა

მონაკვეთზე სამეფო მონოგრამა და არა ლეგენდა (იხ. ბუთაშია, კაპანაძე, ბერთაშვილი). მხოლოდ თავისებურავეა დეტალები, თამრის გაკვეთების წარწერა-ლეგენდა-ლები, მარიამი გვირგვინები, რომ საქმე გვაქვს ქალის გამოსახულებასთან. ეს სიუხვებით გამართლებულია: კრძალვით თამარ მეფე იმ დროისაც კი, როდესაც იგი დავით სოსლანის მეუღლე იყო. მეფეთა-მეფის ტიტულით მოიხსენიებოდა. სახელმწიფო მმართველობის აღმნიშვნელი ყველა აქტი, რომელიც იყო ჯვარცმის მეკრეში, ადამიანით გაგზავნა და სხვა, მხოლოდ თამარ ჩვენს ეპოქაში ბრძანებით სრულდება. ისტორიულ წარწერებში და დოკუმენტებში თამარი ყოველთვის ასეკინება მეფეთა-მეფის ტიტულით, ხოლო გამოსაკვლევის სახით ბუდე და ლეგენდა (იხ. თამარ მეფის ვერის წარწერა. სხვ. ხელოვნების მეზეუმი).

თამარ მეფის თავისებურადაც მეწინავე გვირგვინებს. რომ ის ვერ გაუთავყარი იყო, რადგანაც მას „სიყვეერი" არა აქვს. ეს წესი უძველესი დროიდან მომდინარეობს, იგი დადასტურებულია წერილობითი წყაროების მოწმობით და ისტორიული პირების პორტრეტული მოგვარობით. თამარ მეფის სხვა პორტრეტულ გამოსახულებაში (ბეთანია, ყინწვისი, ბერთუბანი), სადაც იგი გამოსახულია გიორგი ლაშასთან, მას „სიყვეერი" აქვს.

ცნობილი წარწერის მიხედვით სამეფოების გაძლიერ ყარმის ყდლის მოგვარობა ზუსტად დადასტურდა. გიორგი მეფის გამოსახულებას თან ახლავს ასომთავრული წარწერა: „ყოვლისა აღმასრულებელი მეფეთა მეფე გიორგი ძე დემეტრე მეფეთა მეფისა". თამარ მეფის გამოსახულებას აქვს მხედრული წარწერა „ყოვლისა აღმასრულებელი მეფეთა ხელი. მეფე გიორგის თამარ, რომელი მოაკლდებულება". აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ თამარ მეფეს არა აქვს ტიტული „დედოფალთ-დედოფალი", რადგან თამარი ჯერ დაქორწინებული არ იყო. წარწერის ბოლო სიტყვა „რომელი მოაკლდებულება" მიგვანიშნებს, რომ გიორგი III უკვე ცოცხალი არ იყო. თამარს კი ჯერ არ ჰქონდა სამეფო ტიტული. მოგვარობა შესრულებულია არა უადრეს 1184 წ. 27 მარტისა (გიორგი III გარდაცვალების თარიღი) და არა უგვიანეს 1186 წლისა გიორგი მეფის გარდაცვალებიდან ერთი წელი გავიდოდა გადი. რის შემდეგ უკვე მიხდა თამარ მეფისა და გიორგი რუსის ქორწინება, ე. ი. 1185 წ.

ამრიგად, ყარმის ყდლის მოგვარობა შესრულებულია 1184—1186 წ. წ.

კარიბჭის ტაძრის ჩრდილოეთ კედელზე შესასვლელი კარის მარჯვნივ წმინდა ტაძრით გამოსახულია სამი პირის ფიგურები ბოლოში, რომელთაგან ზედა თავისებური აქვს თავისებურად ადრე მიკუთვნებული მოლოდინში დალა-გამოყენებული ეროვ-ეროვ გამოქვეყნებული XI-XII სს. ქტიტორ-მოგვარობაში, სადაც გამოსახულია როსტომის კონსტანტინე ბეჟანიძე. წარწერა დაზიანებულია. გაურკვეველი მიზეზის გამო, ძალიან დაზიანებულია გამოსახულების პირისახე. მხოლოდ სტრიქონებში იკითხება, რომ აქ გამოსახული პირი ქართლის ერისთავის ტიტულს ატარებდა.

გამოქვეყნებული ფრესკები ყველა ერთ პერიოდს არ განეკუთვნება. ტაძრის სამხრეთ კედელზე ჯვარცმის წარმოებული კომპოზიციის ქვეშ გამოსახულია „უმეტესად გარედან" სიუჟეტი, რომელიც ამავე ქართულ კედლის-მოგვარობაში არ არის დღემდე ცნობილი. კომპოზიციის ცენტრში კვდება „მეფერის" ტახტია, რომლის ცენტრიდან ტაძრიდან ამოვდებდა ეშმაკი ანგელოზი ეხრდის.

ეშმაკთა „შოთაური" ბარიდან ცეცხლს აგიზგიზებს. მერმე რაგვლიში ჯოჯოხეთი განსახიერებას ხედავს. ქვეყნელის განსახიერებასთან რაგვლიშია ხანგრძ შესრულებული გათოქული ეფრემოთი. ამ თემის შეტანა ვარძიის კედლის-მხატვრობაში, ჩვენი აზრით, გამოწვეული უნდა იყოს დემონის განდგომილების ზემოქმედების ქვეშ...

ვარძიის ტაძრის მოხატულობა წარმოადგენს ქართული ხელოვნების ნამ-დვილ საუნჯეს, რომლის სათანადო განმარტებით ღირსეული გამოქვეყნება წარმოადგენს ჩვენი მეცნიერების საპატიო ამოცანას.

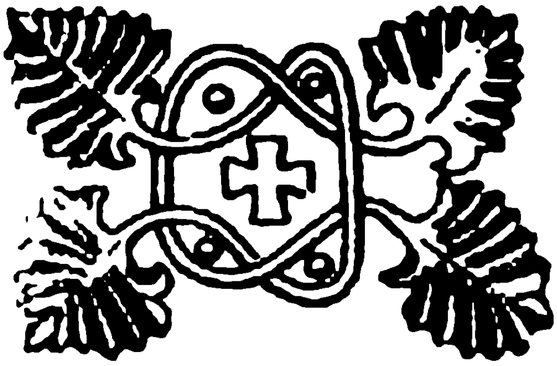

სურათი V ს